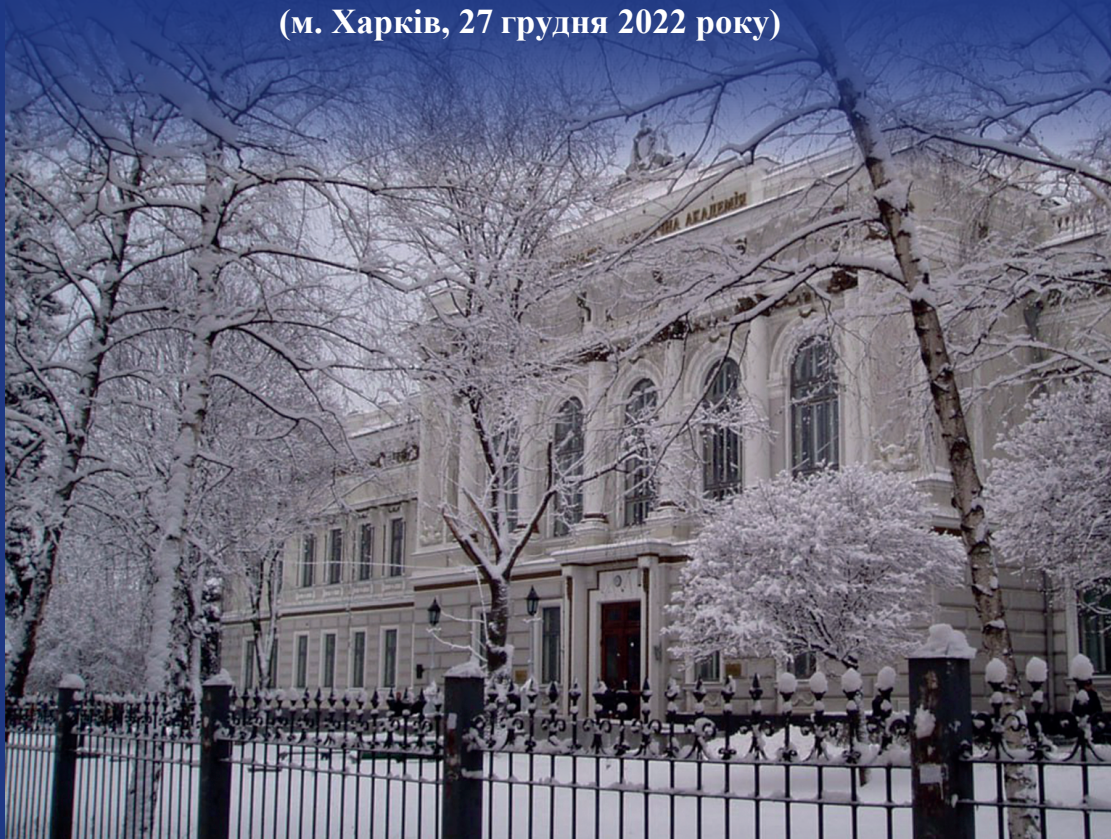

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ХАРКІВСЬКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПЛАТФОРМА
«НАУКОВІ КОДИ ПОКОЛІНЬ»

**НАУКОВА СПАДЩИНА
ПРОФЕСОРА М. І. БАЖАНОВА
У ДИСКУРСІ СУЧАСНОСТІ І МАЙБУТТЯ
(до 100-річчя від дня народження)**

**Матеріали меморіальної конференції
(м. Харків, 27 грудня 2022 року)**

(1922–2001)

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ХАРКІВСЬКА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПЛАТФОРМА
«НАУКОВІ КОДИ ПОКОЛІНЬ»

**НАУКОВА СПАДЩИНА
ПРОФЕСОРА М. І. БАЖАНОВА
У ДИСКУРСІ СУЧАСНОСТІ
І МАЙБУТТЯ
(до 100-річчя від дня народження)**

Матеріали меморіальної конференції
(м. Харків, 27 грудня 2022 року)

Харків
«Право»
2023

Р е д а к ц і й н а к о л е г і я :

Ю. В. Баулін (головний редактор),

Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитонова, І. А. Вишневська

Наукова спадщина професора М. І. Бажанова у дискурсі сучасності і майбуття (до 100-річчя від дня народження) : матеріали мемор. конф. (м. Харків, 27 груд. 2022 р.) / редкол.: Ю. В. Баулін (голов. ред.), Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитонова, І. А. Вишневська ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Харків. кримін.-прав. платформа «Наук. коди поколінь». – Харків: Право, 2023. – 110 с.

ISBN 978-966-998-636-8

Збірка матеріалів меморіальної конференції до 100-річчя професора, академіка Академії правових наук України Марка Ігоровича Бажанова (1922–2001), одного з фундаторів Харківської школи кримінального права, містить тези наукових доповідей та повідомлень учасників конференції, серед яких учні, колеги, послідовники видатного криміналіста. Їх публікація спрямована дати поштовх подальшому осмисленню ролі наукової фігури М. І. Бажанова в розвитку національної правової теорії та практики, надати нове звучання його науковій спадщині в сучасному кримінально-правовому дискурсі, актуалізувати звернення до витоків сучасних законотворчих процесів у галузі кримінального права.

Видання стане в пригоді фахівцям у сфері кримінального права, історіографам, студентам-юристам, аспірантам, дослідникам, усім, хто цікавиться кримінально-правовою теорією та практикою.

УДК 343.2/7(477)(062.13)

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2023

© Харківська кримінально-правова платформа «Наукові коди поколінь», 2023

ISBN 978-966-998-636-8

Музика А. А.

НАУКОВИЙ ВНЕСОК М. І. БАЖАНОВА У ВЧЕННЯ ПРО СКЛАД ЗЛОЧИНУ	42
--	----

IV. ІНСТИТУТИ СПІВУЧАСТІ ТА МНОЖИННОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ У ПРАЦЯХ М. І. БАЖАНОВА

Зінченко І. О., Шевченко Є. В.

ВЧЕННЯ ПРО ІНСТИТУТ МНОЖИННОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ВАЖЛИВА ЧАСТИНА НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ПРОФЕСОРА М. І. БАЖАНОВА	50
--	----

Шульженко Н. В.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ПРАЦЯХ М. І. БАЖАНОВА	57
---	----

V. ВЧЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ПОКАРАННЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ М. І. БАЖАНОВА І СУЧАСНОМУ ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ

Горох О. П.

ВПЛИВ УЧЕННЯ М. І. БАЖАНОВА НА ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРИНЦИПІВ ТА ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ	61
--	----

Дзюба Ю. П.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ВИНИКНЕННЯ ТА ГЕНЕЗА.....	65
--	----

Куц В. М.

НАСТУПНІСТЬ В ДОСЛІДЖЕННЯХ М. І. БАЖАНОВИМ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	69
--	----

Новікова К. А.

ВРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИ ВИННОГО ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ: ТВОРЧА СПАДЩИНА М. І. БАЖАНОВА, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ	74
---	----

Тимофєєва Л. Ю.

ПРИНЦИПИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ У СПАДЩИНІ М. І. БАЖАНОВА	78
---	----

Туляков В. О.

ПРИНЦИПИ ПЕНАЛІЗАЦІЇ У КОНТЕКСТІ АПРОКСИМАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	82
--	----

2. Текст проекту нового Кримінального кодексу України станом на 30.01.2023.
URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).

Тимофєєва Л. Ю.

*кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРИНЦИПИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ У СПАДЩИНІ М. І. БАЖАНОВА

Наступність у науці надзвичайно важлива. Тільки з урахуванням попередніх досліджень можна зробити перспективні висновки, які будуть враховувати мінливе сьогодення та його виклики. Тому вшанування пам'яті великого вченого професора М. І. Бажанова та проведення меморіальної конференції, присвяченої 100-річчю з Дня його народження, має таке важливе значення.

М. І. Бажанов приділяв особливу увагу принципам призначення покарання.

Коли в 2010 році я обирала принципи кримінального права напрямок своїх подальших досліджень, робота М. І. Бажанова «Назначение наказания по советскому уголовному праву» (1980 р.) була серед тих, які справили вирішальне значення на моє розуміння пов'язаних проблем.

Він відносив до принципів призначення покарання наступні: а) законність покарання; б) його визначеність у судовому вироку; в) обґрунтованість та обов'язковість його мотивування у вироку; г) гуманність; д) індивідуалізацію та е) справедливість [1, с. 14].

Професор вважав ототожнення принципів призначення покарання із загальними засадами неправильним, адже це було лише конкретне законодавче закріплення принципів призначення покарання в кримінальному праві (як, зокрема в ст. 65 чинного КК України). Принципи призначення покарання можуть виступати лише як конкретне вираження загальних принципів кримінального права, але не можуть з ними ототожнюватися.

Виділення *принципу законності* покарання для нього мало не тільки теоретичне, а й велике практичне значення, адже цей принцип орієнтує суд на найсуворіше дотримання закону при застосуванні покарання.

Також вчений звертає увагу на принцип індивідуалізації покарання, який виділяли на той час не всі вчені та науковці. На його думку, типові санкції, встановлені в КК за вчинення окремих злочинів, відповідно підлягають конкретизації, індивідуалізації з урахуванням тяжкості вчиненого злочину та, головним чином, особи винного, що пом'якшують та обтяжують відповідальність обставин справи. Це знаходить своє вираження у обранні судом певної міри покарання, відповідної індивідуальним, конкретним особливостям кожного випадку [1, с. 12].

До принципів призначення покарання має бути також включений *принцип визначеності* покарання в судовому вирокі. Зараз цей принцип розглядається як один з ключових у європейському та національному праві. Зокрема, так його розглядають розробники проекту нового КК України (Ю. В. Баулін, В. М. Бурдін, П. О. Горох, Н. О. Гуторова, В. І. Навроцький, Ю. А. Пономаренко, Є. Л. Стрельцов, М. І. Хавронюк) [2] і докладають неймовірних зусиль для того, щоб кожна кримінально-правова норма була максимально чіткою та зрозумілою, щоб мінімізувати оціночні поняття та бланкетні норми в кримінальному законі.

Низка рішень Конституційного Суду України посиляється саме на невідповідність принципу правової визначеності як складової принципу верховенства права, зокрема при вирішенні питань про неконституційність окремих кримінально-правових норм.

Згідно з Рішенням Конституційного Суду № 1-р/2019 від 26.02.2019 р. ст. 368–2 визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) на підставі невідповідності принципам презумпції невинуватості та юридичної визначеності. Відповідно до п. 3 вищезазначеного Рішення КСУ, дотримання вимоги ясності і недвозначності норм, які встановлюють кримінальну відповідальність, є особливо важливим з огляду на специфіку кримінального закону та наслідки притягнення до кримінальної відповідальності, адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини.

Обґрунтованість покарання та обов'язковість його мотивування у вирокі полягають у тому, що покарання застосовується у праві лише тоді, коли це необхідно та доцільно. Тому там, де застосування пока-

рання не викликається необхідністю, а доцільною є заміна його заходами адміністративного чи громадського впливу, суду належить скористатися відповідними нормами кримінального закону. Обґрунтованість покарання передбачає, що суд досліджував усі матеріали справи, які визначають характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, характеризують особу винного, пом'якшують та обтяжують обставини, і що всі ці дані потім відбилися у вирокі. Саме тому безпосередньо з принципом обґрунтованості покарання пов'язана обов'язковість його мотивування [1, с. 17].

Гуманність покарання як принцип його призначення проявляється в тому, що покарання ніколи не може мати на меті заподіяння фізичних страждань засудженому або приниження його людської гідності. Застосовуючи покарання, суд повинен бачити в підсудному людину і керуватися тим, що кожен громадянин, що вибився з колії, може виправитися [1, с. 19].

Також він вважав, що гуманність як принцип призначення покарання відображується в нормах КК, в яких йдеться про відповідальність неповнолітніх (до них не може бути застосована смертна кара, заслання та висилання, позбавлення волі їм може бути призначено на строк не більше 10 років); у нормах, які встановлюють право суду визначати покарання нижче нижчої межі покарання, вказаної в законі, або перейти до іншого м'якшого покарання; при визначенні переліку пом'якшуючих та обтяжуючих відповідальність обставин.

Гуманність щодо призначення покарання, на думку М. І. Бажанова, виявляється у широкому застосуванні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, заміні в низці випадків покарання заходами адміністративного або суспільного впливу, а також у тому, що суди широко враховують позитивні властивості особистості підсудного й у зв'язку цим пом'якшують йому покарання.

Дуже важливо, що М. І. Бажанов не виокремлював головного принципу. Як він зазначав, принципи призначення покарання не існують ізольовано, а утворюють певну систему, перебувають між собою у тісному взаємозв'язку. Так, законність покарання тісно пов'язана з обґрунтованістю покарання та обов'язковістю його мотивування, з визначеністю покарання в судовому вирокі. Гуманність покарання та її індивідуалізація пов'язані між собою та зі справедливістю покарання. Принципи призначення покарання знаходять свій конкретний прояв у багатьох

нормах кримінального закону, і насамперед у загальних засадах призначення покарання.

Така концепція також втілена в проєкті нового КК України у формулюванні статей, присвячених принципам кримінального права. Зокрема згідно ст. 1.2.9. («Застосування Кримінального кодексу відповідно до його принципів») цей Кодекс застосовується відповідно до принципів, визначених у його статтях 1.2.1–1.2.8. Згідно ст. 1.2.10. («Забезпечення відповідності змін до Кримінального кодексу його принципам») проєкт Закону про внесення змін до цього Кодексу розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Пленуму Верховного Суду щодо його відповідності вимогам статей 1.2.1–1.2.8 цього Кодексу [2]. Тобто відразу закладається необхідність відповідності принципам не тільки норм всього КК України, а також практики його застосування.

Також надзвичайно важливим для вченого є відповідність того, що він пише, його життю. Згідно відгуків його учнів, колег, людей, які мали можливість спілкуватись та працювати з ним (Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, Н. О. Гуторової, І. О. Зінченко, М. І. Панова, Ю. А. Пономаренко, В. І. Тютюгіна, О. В. Харитонової та ін.) він був людиною, яка діяла згідно принципів.

Висновки. Час невпинно рухається вперед, додаючи нових викликів до законодавства, практики його застосування, тлумачення норм законодавства, законотворчості. Разом з тим, фундаментальні поняття, принципи, цінності лишаються. Змінюється контекст їх застосування, змінюються особливості їх реалізації, розширюється чи звужується їх розуміння щодо певних ситуацій. Лишається сенс цих принципів для кримінального права, необхідність їх існування та необхідність їх впливу на законодавство та практику його застосування.

Війна не тільки не спростувала, але й поглибила цю істину. Який би тяжкий злочин не вчинила людина, це людина. Отже необхідно максимально повно враховувати принципи при призначенні покарання.

Список використаних джерел:

1. Бажанов М. И. Назначение наказания по советскому уголовному праву: монография / М. И. Бажанов. К.: Вища шк., 1980. 216 с.
2. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України (станом на 30.12.2022 р.) URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/12/30/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-30-12-2022.pdf>